

Refakat, Şefkat, Şiddet: İnsanlarla Kedilerin *Servet-i Fünûn* Dergisi Döneminde Karşılaşmaları

*Companionship, Compassion, Violence:
Encounters between Humans and Cats
in the Time of Servet-i Fünûn Journal*

Sezen Kutup

Doktora Öğrencisi
Boğaziçi Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0001-6520-2488
sezenkutup@gmail.com

Refakat, Şefkat, Şiddet: İnsanlarla Kedilerin *Servet-i Fünûn* Dergisi Döneminde Karşılaşmaları

Öz

Bu çalışmada yakın dönemlerin tartışmalarını barındıran insan sonrası (posthümanist) kuramların ışığında yaklaşık yüzyıl öncesine giderek *Geçmiş Zaman Kedileri: Türk Edebiyatında Kedi Metinleri (1870-1950)* derlemesinde yer alan seçilmiş metinlere odaklanılmış, bunların *Servet-i Fünûn* dergisi çevresiyle ilişkileri “insan ve insan olmayan” odağında tartışmaya açılmıştır. Derginin veri tabanında “kedi”, “hayvan”, “tabiat” vd. anahtar sözcüklerle yapılmış arama sonuçlarından seçilmiş kurmaca ve kurmaca dışı metinlerle derlemede yer alan kurmaca ve kurmaca dışı metinlerin zamansal örtüşmeleri ekseninde, “kedilik hâlleri”, insan dışının temsil biçimleri, dergide ve derlemede yer alan metinler arasındaki benzerlik ve farklılıklar yakın okuma yöntemiyle tartışılmıştır. Kedilerin, insan dışı hayvanların (ve) hatta mikropların, bakterilerin metinsel temsil biçimleri, modernist-hümanist paradigmanın başat olduğu bir dönemde, insanmerkezci anlayışa ilişkin çeşitli çatışmalar ve mutabakatlar sunuyor. İnsanı insan olmayanlardan, insan dışı hayvanlardan ayıran kesin bir çizginin varlığı kabulüne meydan okuyan bu çalışma; insanlarla insan olmayanların ilişkilerini yoldaşlık, refakat, sevgi, bakım, şiddet, çatışma ilişkileriyle açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: insan dışı hayvanlar, *Servet-i Fünûn*, insanmerkezcilik, karşılaşma, kediler, insan sonrası

Abstract

This study discusses selected texts in the collection *Geçmiş Zaman Kedileri: Türk Edebiyatında Kedi Metinleri (1870-1950)* (Cats of The Past: Cat Texts in Turkish Literature) in relation to the context of the *Servet-i Fünûn* journal with a focus on “human and nonhuman” relations in the light of recent debates in posthumanist theories. Looking at the temporal overlap of fiction and non-fiction texts in the collection and fiction and non-fiction texts in the journal from a search in the journal’s database with the keywords “cat”, “animal”, “nature”, etc., I give a close reading and discussion of “cathood states” and the representation of nonhuman beings, and the similarities and differences between the texts in the collection and the journal. The textual representation of cats, nonhuman animals, and even microbes and bacteria offers various conflicts and reconciliations regarding an anthropocentric understanding at a time when the modernist-humanist paradigm was dominant. Challenging the acceptance of the existence of a precise line that distinguishes humans from nonhumans, nonhuman animals, this study aims at opening up the relationships of people and nonhuman beings with comradeship, companionship, love, care, violence, and conflict relations.

Keywords: nonhuman animals, *Servet-i Fünûn*, anthropocentrism, encounter, cats, posthuman

İnsan dışı¹ hayvanların edebi metinlerdeki temsili; ekolojik yıkımın, krizin ve ekoloji mücadelelerinin eşzamanlı güç kazanmasıyla birlikte kuramda da karşılık bulmuş, hâlihazırda kuramdan güçlenen mücadeleler kuramı geri beslemiş, 2000’li yıllarda ivmelenen ekoeleştirel perspektifler, insan sonrası teoriler, eleştirel hayvan çalışmaları sosyal ve beşeri bilimlerde kuvvetlenmiştir. Çeşitli ihtiyaçlardan doğan bu kuramlar en nihayetinde insanmerkezci paradigmayı yapı sökümü uğratarak insanı üstün tür ve mutlak fail olarak kodlayan anlayışı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. İnsanın merkezde olduğu çalışmalar yerini, insanın insan olmayan hayvanlarla karşılıklı ilişkisellikleri içinde değerlendirildiği yaklaşımlara bırakırken disiplinlerarası, multidisipliner, çok perspektifli yaklaşımlar kapsayıcı, kışkırtıcı ve kuşatıcı okumalara imkân açmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma ise, *Servet-i Fünûn* dergisinin ve döneminin insan olmayanlara metinsel düzlemde yönelttiği bakışı tüm yönleriyle kapsama iddiası taşımaksızın, insan-insan olmayan ilişkilerini refakat, şefkat ve şiddetin görünürleştiği anlara odaklanarak tartışmayı amaçlıyor. Böyle anlarda ortaya çıkan ilişkisellikler, “asır sonu” tabir edilen 19. yüzyılın kapanışındaki çeşitli çatışmaları tartışmak için elverişli bir zemin sunmakta.

*Geçmiş Zaman Kedileri*² 1870’ten 1950’ye kadar uzanan bir dönemde edebi metinlerdeki kedilere, içinden kedi geçen metinlere odaklanan bir derleme. Hikâye ve denemelerden müteşekkil kitapta telif haklarından ötürü “tüm” kedi metinlerinin kapsamadığı belirtilmiş. Ancak kediler, “kedi metinleri” edebiyatımızda sıklıkla yer buluyor ve diğer hayvanlara kıyasla edebi kişi olmakta daha sık tercih ediliyorlar.

??Bu kitapta deneme ve hikâyeler yer verildi. Bu türler kedilere dair yazmak için de bereketli türler olduğu için ön plandalar. Ancak hem klasik Osmanlı şiirinde hem de modern şiirde kedilere dair birçok şiir de var. Bu dönemde merkezinde bir kedi olan roman görmedim ama şüphesiz romanlarda dolaşan kediler de var. Kadınlar tarafından yazılmış kedi metnine nispeten daha az denk geldim.³

Altuğ’un ifadesiyle Türkçe edebiyat metinlerinde kediler; edebiyatımızdaki insan dışı hayvanlar sorusu odağından daha ziyade yer bulan, belki insanla karşılaşmaları

1 Türkçede nasıl karşılanacağı konusunda henüz bir mutabakata varılamamış “nonhuman/non-human” tercümesi olarak bu çalışmada “insan dışı” kullanımını, dışarıda bırakılmalı görünür kılma ihtimalinden ötürü tercih ediyorum.

2 Yazı boyunca derlemeden yapılan alıntılar 1. baskı, Şubat 2021 kaynağından olacak, yalnızca sayfa numaraları belirtilecektir.

3 “*Geçmiş Zaman Kedileri* Yazarı Fatih Altuğ ile Sohbet”, Google, son güncelleme 4 Temmuz, 2021, <https://www.heympet.com/gecmis-zaman-kedileri-yazari-fatih-altug-ile-sohbet/>.

ve etkileşimleri bakımından metinsel bakışın daha yoğun ve ısrarla yöneltildiği hayvanlar. Modernleşmeyle birlikte insan dışı canlıların tasnifi sorunu, beraberinde edebiyata dahiliyeti ve edebi metinlerdeki yeri tartışmalarda kendisine daha sık yer bulur oldu. Bunda, insanın tüm canlılardan üstün olduğu varsayımına dayalı modernist-hümanist paradigmanın etkisi büyük. Ancak unutmamak gereken şey, “kimin insandan sayılıp sayılmayacağı” sorusu modernizme içkin ve aynı anda modernizmin üstünü örttüğü, görünmezleştirerek verili kabul etmemize sebep olduğu bir soru. Hümanizm insana haysiyet, değer, rasyonalizm gibi evrensel nitelikler atfeden geniş bir etik kategori olarak ele alındığında, insanların insan olmayanlar karşısında çıkarlarını destekleyen bir hakikat ve ahlak arayışı hümanist anlayışın da başat unsuru olmuştur. Sağlıklı, varlıklı, beyaz, heteroseksüel erkek insanın merkezde olduğu bu anlayışta, tahayyül edilen insan bu özellikleri haiz ise insan(dan) sayılır. İnsanlar arasında herhangi bir hiyerarşi gütmemiş gibi kendini kuran bu anlayışın hakikatteki karşılıkları, kimin insandan sayıldığı kimlerin sayılmadığı vd. soruların yöneltilmesi için 20. yüzyılın sonunu beklememiz gerekmiştir.

Marshall Berman’ın ifadesiyle bir “deneyim yığını” olarak tüm parçaları, bölünmüşleri, ayrı duran şeyleri bir araya toplayan, bütünleyen, aynı potaya atan; bir yandan da ironik ve paradoksal bir biçimde “bölünmüşlüğün birliği” olarak düşünebileceğimiz modernlik içerisinde insanlarla insan olmayanların çetrefil ilişkisini düşünmek bu bakımdan oldukça önemlidir.⁴ Kedilerin insanlarla bu ilişkileneemedeki yeri kimi zaman yoldaşlık, eşlik, şefkat, dostluk ve bakım temelli iken kimi zaman daha çatışmalı ve düşmanlık barındıran konumlanışlarda olmuştur. Kedi metinlerine odaklanarak insanlarla insan olmayanların 19. yüzyıl sonundaki ilişkileneemesine bakmak, aynı zamanda hâne içine bakmayı, mekân-insan-insan olmayan konfigürasyonlarını açıklamamızı da sağlayacaktır. Bu minvalde metinlerin birbirleriyle rabitalarını kurmaya çalışırken derlemede kronolojik bir sıralama gözetilmiş, dergiden alınan bölümlerde ise tematik yaklaşım benimsenmiş, hem yakın okuma yöntemine hem de bağlamsal analize başvurulmuştur.

Seçime Zorlayan “Kediler”

Servet-i Fünûn dergisinin yayımlanmaya başladığı 1891 senesinde Samipaşazade Sezai’nin *Küçük Şeyler* kitabı basılmıştır. Bu kitapta yer alan “Kediler” ise, eşini, kendisiyle kedileri arasında seçime zorlayan bir erkeğin sorusuyla başlar: “Hanım! En son cevabını isterim. Ya ben, ya kediler?” (119). Eşinin bir saniye bile düşünmeksizin kediler cevabı vermesi, erkeği, bu evliliğin çöküşte olduğunu düşünmeye sevk eder. Otuz üç senelik evlilikleri, eşlikleri, birliktelikleri bu cevapla son mu bulacaktır?

4 Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 11.

Anlatıcı aşikâr şekilde kocanın tarafını tutar; “zavallı koca” diyerek okurunu erkekle taraf olmaya, onun nasıl müşkül durumda olduğunu anlatmaya koyulur.

Zavallı koca! Hareminin mutasarrıf olduğu eve, celp ve cem ettiği yirmi otuz kedinin tacizat-ı tasdiatından artık bizar olmuştu. Evin içinde sahibü'l beytten ziyade bir reviş-i âmiraneyle kuyruklarını kaldırıp bu bedbaht kocaya bir nazar-ı istihfaf ve istihkar atfederek dolaşan bu kibirli hayvanat kanepelerini istila etmiş, koltuk sandalyelerinde uyurlar, o senenin soğuk kışında ısınmak için yaktığı ateşin karşısında döşenirler; sofalarında, odalarında samia-hıraş sesleriyle kavga ederlerdi. Günden güne etvar-ı küstahanelerini arttırarak tekessür eden kediler bu adama evinde bir cay-ı tevakkuf bırakmamaya başladılar. (120)

Koca, sonsuz aşk yeminiyle evlendikleri günden bugüne kedilerin hayatlarında tuttuğu yerden rahatsızdır; bunun “kıymet-i insaniye” ve “haysiyet-i ehliyesini” ihlal ettiğini dolayısıyla insanlığının değerini kurtarmayı ve bunu eşine de hatırlatmayı arzular. Bir sabah uyandığında kedilerin tahammül edilemez birer istilacı olduğunu, evdeki alanını iyice küçülttüklerini düşünür. “Zira kedinin biri ekmeğini çalmış, diğeri sütlü kahvesini içmiş, öteki de fincanını kırmıştı. Kendi kendine yeis ve hayretle ‘Kime meram anlatmalı! Bu kirli, vefasız, nimet-na-şinas hayvanatın kadınlar elbette taraftarı olur. Zaten kedi kadındır,’ diyordu” (121). Görüldüğü gibi kedilerle kadınlar arasında “kocanın” kurduğu benzerlikten öte özdeşlik ilişkisi pek şaşkırtıcı değildir. Kadınlarla belli türde hayvanların çeşitli özellikler hasebiyle birlikte düşünülmesi, kadının kültür-doğa, akıl-ruh, insan-hayvan gibi ikiliklerde doğanın, ruhun ve hayvanın, dolayısıyla içgüdüsel ve kestirilemez bulunanın, kontrol edilmesi elzem görülenin tarafında konumlandırılması modernist-hümanist yaklaşımın sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Bu sayede erkek-insan-merkezci bir dünyanın iktidar sahipleri, kendilerinden “öteki” olanı evcilleştirmeyi ve ehlileştirmeyi görev edinir. Bu görev duygusu ve öfkeyle kedilerin birinden hincını almaya çalışan karakter, hayvana bastonuyla vurarak şiddet uygular, eşi tarafından azarlandıktan sonra evden gürlütle çıkar. Çıkmadan önce de eşini mahkemeye vermekle tehdit eder:

Ne mi yapabilirim! Hükümet-i mahalliyeye müracaat edeceğim. Senin kedilerinden sirkat-i mekûlat, gasb-ı emval, taarruz-i mesken davasına kalkışacağım. Bakalım. O zaman bu hayırsızların, bu haydutların bir tanesini burada görebilir misin? (122).

Eşinin kedi sevgisiyle baş edemeyince yerel yönetimden, devlet bürokrasisinden medet uman bir erkek, metnin karakterlerinin zihniyet dünyasına dair ne söyler? Bu, insanlarla hayvanların ilişkilerinin yasal düzenlemeleri, insan dışı hayvanların toplumsal hayattaki yerinin resmi kurumlarca tanınması, çerçeveselendirilmesinin ve aynı zamanda insan olmayanların insansılaştırılmasının tarihine dair oldukça erken bir müdahaledir. Kedileri ve kadınları özdeş kılan bakış açısı, “hayvanat-ı müfterisenin” acilen terbiye edilmesi gerektiğine kânidir, dolayısıyla hukuk işlemeli ve erkek-insanın adaleti tecelli etmelidir. İnsan-hayvan ilişkileri üzerine de önemli çalışmaları olan Jacques Derrida’ya göre ise adaletin tecellisi başka bir etik ile mümkündür.

İnsan öznesini (tercihen ve pragmatik olarak kadından, çocuktan veya hayvandan ziyade yetişkin erkek) tesis eden ve onu adil olanın ve olmayanın ölçüsü haline getiren sınırlara dekonstrüktivist bir yaklaşım, ne zorunlu olarak adaletsizliğe ne de adil olan ile olmayan

arasındaki karşıtlığın silinmesine götürecektir. Belki de, bir tarihin ve bir kültürün kriterolojisini kapatabildiği sınırların tüm aygıtının, tatmin olmak bilmez bir adalet talebi adına yeniden yorumlanmasına götürecektir.⁵

Öyküdeki erkeğin kendinde hak gördüğü “ev sahipliği” öyküdeki kadın ve kediler tarafından verili kabul edilmeyince, Derrida’nın işaret ettiği “adil olanın ölçüsü” bozulmaya uğrar. Adaletin kerteriz noktası olarak kabul edilen ‘erkekinsanözne’nin ve bu kabulün sınırlarının yapısını sökmek, Derridacı bakışta zorunlu olarak adaletsizlik anlamına gelmeyecektir. Bu yapısöküm çabası aynı zamanda adil olan ile olmayanın zıtlığını silen, karşıtlığı belirsizleştiren bir muğlaklık alanı da yaratmaz. İnsanlığın sınırlarını erkekten, insanlarla insan olmayanların ilişkilerini insandan yana koşullayan bakıştan kurtarma çabası; tarihsel ve kültürel olarak içine kapatıldığımız “aygıt”ın, iktidar biçimlerinin uyguladığı şiddeti, adalet talebini yeniden düşünen bir çabayı mümkün kılma ihtimalini doğurur. Dolayısıyla “Kediler”de hem kocanın hem de anlatıcının haksızlığa uğradıkları, zaten ellerinde olan ve olması gerekenin alındığı yaklaşımla takındıkları gürültücü tavra yakından bakmak, adalet sorusuna ve talebine dair bir yeniden düşünme çağrısıdır.

Anlatıcı tarafından “bedbaht” olarak nitelendirilen kocanın başvurusu kaymakam tarafından kabul görmez. Kocanın isyanı, herkesin “karısının kaşına gözüne, yürüyüşüne, giyinişine” karışan kaymakamın kendi karısının “muzır hayvanlarına” müdahale etmeyişinedir ancak koca çaresizce evine döner. Kadının cümlesi ise çarpıcıdır: “Sen memnun ol ki ben kedileri seviyorum! Ya bunların yerine herifleri sevsem...” (123). Burada öykünün kadın karakteri kendisini kedilerle özdeş düşünen bakışın altını oyarcasına, kedileri erkeklerle, bağlanılacak, ilişki kurulacak, sevgi gösterilecek “öteki”lerle mukayese eder. Kadın “herifleri” seçebileceksen, kocasından başka erkekleri arzulayıp onlarla bağ kurabilecek iken kedileri sevdiği için onanma bekler. Duydukları karşısında şaşırın koca eşine hak verir, evi terk etmek istese de yalnızlığıyla baş edemeyerek çaresizce evine döner. Böylece öykünün sonunda, anlatıcının tüm tarafgirliğine ve metnin erkek karakterinin karşı çıkışlarına rağmen, hâne erk merkezli değil, erkeğe göre tüm kusurları ve arızalarıyla, kadının ve kedilerin kontrolünde, erkeğin boyun eğdiği bir mekân olarak kurgulanmış olur. Kediler seçime zorlayan birer fail, karar sürecinde belirleyici bir eyleyici ve tabii özellikle kadın-özneyi değiştirip dönüştüren özneler olarak varlık gösterir.

5 Jacques Derrida, “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli,” *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, haz. Aykut Çelebi, çev. E. Göztepe vd. (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 65-66.

Metruk Bir Evin Hatırlattığı “Eski Bir Refik”

Halid Ziya Uşaklıgil’in 1900 yılında basılan *Bir Yazın Tarihi*’nde yer alan “Eski Bir Refik” öyküsü, on dört yaşlarında başından geçen bir anısını hatırlayan ve aktaran anlatıcıyla başlar. Öğrencilik yıllarında, bir yaz tatilinde sayfiyeye giden, sonrasında kitaplarını almak için eve dönen ve döndüğü ev manzarası karşısında metruk bir mekânla karşılaşmanın duygulanımlarını deneyimleyen anlatıcı, metnin başında hissiyatını uzun uzun betimler. “Lerziş-i haşyet”, “hatem-i samt u sükûn”, “hâbide” gibi tanımlamalarla anlattığı evde hissettikleri bir tür matem, ölüme yakınlık hâlidir. Âdeta mezarda duyulan bir soğuklukla kendisini karşılayan evde, anlatıcı; anne-babasının ölme ihtimaliyle yüzleşmiş, bir an önce gidip kendilerini bulma, ebeveyninin hayatta olduklarını tescil etme arzusu duymuştur. İhtiyaç duyduğu kitapları hızlıca alıp çıkmak için odasına girdiğinde ise odasının bir “maktele” dönüşmüş olduğunu fark eder, ömrü boyunca hiç unutamayacağı bir an ve manzaranın içinde olduğunu anlar. “Bu manzara bana vakanın bütün tafsilatını izaha kâfiydi: Evde bir gebe kedi bırakmıştık. Onu nasılsa götürmek düşünülmemiş, zaten lüzumundan ziyade serserilik eden bu gebe kedi tesadüfün lütf-u inamperversisine havale edilmişti.” (ss. 59-60) Kedi nihayetinde doğurganlığı ve hayatta kalma becerilerine, insansızlaşmış hâneye terk edilmiştir.

Anlatıcı, anneleri yemek bulmaya giden yavru kedilerin, evlerinin duvarına kadar gelerek “hainane bakan bir haydut” kedinin fırsatçılığıyla öldürüldüğüne kanaat getirir. Bu sırada anlatıcı belirli kediler özelinde hayvanları; evin içinde olan-evin içinde olmayan, bakım verilen-bakım verilmeyen, yakınlık duyulan-uzak addedilen, bakışın masumluluğu-şeytaniliği vb. karşıtlıkları akla getirecek şekilde konumlandırır. Evde ölmüş yavrular ve anne kedi güzellenirken mahallenin öteki kedisi, dışarıda kalanlar düşmanlaştırılmaktadır. Anlatıcı, karşılaştığı manzarayı “cinayet” olarak değerlendirir ve olay yerindeki bir dedektif edasıyla katili bulmaya çalışır. Öte yandan bu cinayetin yeni işlenmiş olduğunu, eve bir saat önce gelseydi yavru kedilerin yaşıyor olabileceğini düşünerek suçluluk duyar. Üstelik annelerinin de ölmüş yavrularını henüz görmemiş olabileceğini, döndüğünde ölü yavrularıyla karşılaştığında neler olabileceğini hezeyan içinde tahmin etmeye çalışır.

Anne kedinin eve girişiyle birlikte, insanlar için anlamlı olabilecek bazı niteliklerin hayvanları kapsayacak şekilde düşünülmesi bakımından, metindeki antropomorfizm/ insanbiçimcilik dozu iyiden iyiye artar. Kedinin gözlerine bakınca “mahzuz, endişe-nak” gibi tasvirlerde bulunan anlatıcı bir yandan da “hayvanlara mahsus bir sürat-i feraset”ten söz açarak insan-hayvan ayrımını keskinleştirir. Yavrularının ölümünden anlatıcının kendisini mesul tutabileceğinden endişelenen karakter, kedi ile aralarında nasıl bir dil oluşturabileceklerini düşünür: “Nagehan kalbimde bir korku duydum, kendi kendime ‘Ya bu cinayeti bana atfederse?’ diyordum; bu biçare matemimizde

valideye bağırarak, ona anlatabilecek bir lisan bularak tebriye-i nefis⁶ etmek arzusunun duyuyordum” (61). Burada insan ile kedi arasındaki ilişki ve daha önemlisi bu ilişkinin dilinin nasıl tutturulabileceği üzerine düşünen anlatıcı, kendisini anne kediyi anlayan konumuna yerleştirirken onun tarafından anlaşılmanın yollarını aramaktadır. Çünkü “validenin” hareketlerini, bakışlarını, miyavlamalarını yorumlar; insan diline aktarır, tercüme eder.

Cevap veren yoktu, o zaman giryan bir nigâhla, evet, içinde bir mana-yı elim-i matemin ağladığı vâzihan görülen gözlerini bana kaldırdı ve güya benden bu facianın mahiyet-i müdhişesini sorarak, böyle niçin birden çocuklarının kendisinden alındığını anlamak istererek, bir ızdırab-ı mezbuhaneyle ‘Mınav!’ dedi. (61)

Alıntıdan görülebileceği üzere insan anlatıcının insan harici bir canlıyla kurduğu bu mutlak ve kendinden emin ilişkide sığındığı “güya” sözcüğünün inandırıcılığı şüphelidir. Muhatabını kendi düşüncelerine ikna olmaya, o anda şahitlik ettiklerini “güya” birebir anlattığına okuru inandırmaya çalışan üstten bir tonla, kedinin sesini ve bakışlarını duygulanımların atfı eşliğinde aktarır. Kedinin yapıp ettiklerini sakladığı “güya” sözcüğü, insanın insan olmayanı anladığına inandığını ancak kendi pozisyonunu – henüz – sorgulamaya açmadığını kanıtlar niteliktedir. “Hüviyet-i hayvaniyesinde meknuz bir hiss-i adalet ona rehber-i irşat oluyordu” (61). Hayvanın hayvanlığını okuruna hatırlatan, kedinin hayvan kimliğinde saklı bulunan adalet hissini kediye doğru yola sevk ettiği kendini inandıran bir karakterle karşı karşıyayızdır artık.

Öykünün devamında da insan ile insan harici hayvanların iletişim kanalları ısrarla yoklanmakta, tabir-i caizse bu iletişimi sağlamada metnin insanına sorumluluk biçilmektedir. Anne kedi anlatıcıya bir taleple gelmiştir ve anlatıcının bu talebi anlamlandırması kediye ne istediğini doğrudan sormasıyla mümkün kılınmıştır:

Eğilerek onu okşayarak ‘Ne var? Ne istiyorsun?’ dedim. Beni anladı. Evet, gözlerinde derhal bir tahavvül-ü mana fark ettim, onlardan güya bir süle-i sürur geçti. O vakit kalkarak başını kaldırdı ve bana cevap vererek tekrar bu defa kuvvetle miyavladı, bana bir şey gösteriyordu (62).

Burada insan olmayanı anlama sorumluluğu insana yüklenirken insan olmayanın “anlaması”, anlamı türetmesi bir tür istisna, nadirattan bir olay gibi aktarılır. Bu kez anlayamayan anlatıcıdır, insanın mutlaklığının kırıldığı nokta da burada başlar: “Onu takip ettim, beraber odayı dolaşıyorduk, evvela ne olduğunu tamamen anlamamıştım. Sonra birden kalbime bir şüphe geldi, onun gözleri o kadar manidardı ki nihayet meramını bana anlatabilmiştii” (62). Metnin bu bölümünde, olayın düğümlendiği kısımda tüm odak anlama - anlatma - anlaşma - anlaşılma etrafında kurulur. İnsanın insan harici bir canlıyla anlaşması mümkünse ne derecede ve hangi koşullarda mümkündür sorusu gündemdedir.

6 Derlemede “tebriye-i nefis” olarak yer bulan tamlama “terbiye-i nefis” şeklinde düzeltilebilir.

Araştırmayı birlikte yürüten insan-kedi iş birliğinde metnin insan kişisi güç gerektiren işleri yapıp kanepeleri çeker, iskemleleri yerinden oynatırken metnin hayvan kişisi de insana “şevk” verecek hareketler yapar, sürünerek insanı(nı) motive eder. Metnin insanı tamamen tesadüfler eşliğinde araştırmasını sürdürürken doğru noktaya vardığında kedi tarafından “İşte burada!” demek istercesine durdurulur, “cinayet”ten sağ kalan tek yavrusunu anlatıcıya buldurur. Burada Donna Haraway’ın “yoldaş türler” kavramsallaştırmasını hatırlatan bir işbirliği ve konfigürasyon söz konusudur:

“Yoldaş türler”, değer atfetmek için insan zihniyetiyle benzerliği ölçüt alan “hayvan hakları” perspektiflerine pek yakın bir nosyon değildir. İnsanlar da partnerleri de yoldaş türler tarihinde birlikte inşa olurlar ve hiyerarşi ve zulüm kadar çalışma arkadaşlığı ve sorumluluk meseleleri de, hem tarihsel hem ahlaki anlamda, çok değerli ve açık meselelerdir. Ayrıca, “yoldaş türler”, “tür” kategorisiyle ilgili önyargılı da değildir; mamülden de, organizmadan da, teknolojiden de, başka insanlardan da yoldaş tür olabilir. Açık ve basit nokta şu ki hiçbir şey kendi kendini yapmaz, kendi başına gelişmez ve kendi başına yeterli değildir.⁷

Haraway’ın belirttiği kendi kendini yap(a)mamak ve kendi başına yeterli olmamak, “Eski Bir Refik”in anlatıcısı ile kedisi arasındaki ilişkilenede oldukça açıktır. Anlatıcının “kendi” evinde girdiği matem havası, sonra ölü kedileri görerek ne yapacağını bilememesi ancak anne kedinin gelişiyi ve birlikte sağ kalan yavruyu arayıp bulmalarıyla sonuçlanan eylemleri, başta ikisini, ardından yavru kedinin de dahil olduğu “koreografiyi” mümkün kılmıştır. Bu noktadan sonra yavru kedi bir isimlendirme sürecinden geçer, bir isme sahip olması onun da artık kediler içinde bir kedi, ötekiler içinde bir öteki olmadığının, Derridacı anlamda “animaux”dan “animot”ya dönüştüğünün göstergesi olmuştur.⁸ Böylece insan ile insan harici arasında kurulan yeni ve geçici konfigürasyonlarla metin sürer. “İşte Tosun’la aramızda mebed-i münasebet, ona, bu vukuunun kahramanına, bu ismi bulmuştum: Tosun. O da bu ismi taşımak için bir cehd-i mahsus sarf ediyor, gittikçe serpilip tosunlaşıyordu” (63). Anlatıcı için ilişkinin başladığı, yeni ilişkilerin imkânın açıldığı an, isimlendirme ile işaretlenmiş olur. Bu işaretleme yalnızca destekleyici, özneliği tanıyan, insan dışı canlıyı görünür kılan pürüzsüz bir süreci işletmez; Derridacı anlamda bir epistemolojik şiddeti de açığa çıkarır.⁹

Yavru kedi ile anlatıcı arasında gelişen ilişkide annenin rolü görünmezleşir, anne bir anda metinden ve mekândan dışlanır, kaybedilir; anlatıcı ile Tosun birbirine ev ve oyun arkadaşı olmuştur artık. Tosun’un kendisiyle ve yerde bulunduğu şeylerle oynamasını, avcılık içgüdülerini gerçekleştirmesini, bunların karşılığında anlatıcıdan

7 Donna Haraway, *Başka Yer*, çev. Güçsal Pusar (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 255.

8 Jacques Derrida, “Hayvanlara Karşı Suç”, Google, son güncelleme 3 Temmuz, 2021, <https://www.e-skop.com/skopbulten/pasajlar-hayvanlara-karsi-suc/2623>.

9 Ayrıntılı bir tartışma için bkz. Thomas Moraru, “‘We Embraced Each Other by Our Names’: Levinas, Derrida, and the Ethics of Naming”, *Names: A Journal of Onomastics* 48, no. 1 (2000), 49-59, doi numarası: <https://doi.org/10.1179/nam.2000.48.1.49>; Jacques Derrida, *On the Name*, Stanford University Press, 1995.

âdeta mükafat beklemesini neşeyle anlatan karakter, Tosun'un kardeşlerinin öldürülme gününü atlatamadığını, bunun onda açtığı travmayı da detaylıca aktarır. İnsan dışı bir hayvana “asab-ı malulesini” yani hastalanmış sınırlarını dinlendirme eylemini atfederek esasında kedinin acı çekebilme potansiyelini, “sınırlardan oluşma” yönüyle insanla akrabalığını da tanımış olur. Tosun ile arasındaki ilişkiyi insanla kedi ilişkisinden çıkararak yoldaşlık, refakat, dostluk, sevgi ilişkisiyle tanımlar. “Bu mühim kusuruyla beraber Tosun’u bir kedi gibi değil; bir refik, hatta yegâne bir refik-i sadık sıfatıyla severdim ve hissederdim ki o da beni alelade değil, bütün hüviyet-i manevisinin merbutiyetiyle seviyordu.” (66). Tosun adına konuşmasa da kendi duygularını ona da yönlendirerek kedi tarafından tüm bağlılığıyla sevildiğini hissettiğini söyler. Tabii burada metnin kedisinin kişiliği, duyguları, var oluşu olanca geniş bir canlılık alanında teslim edilmiş, kedinin failliği 1900’de yayımlanan bu metinde, oldukça erken bir dönemde tanınmıştır. Bunda Halid Ziya’nın Servet-i Fünûn içerisindeki varlığı, bilimsel gelişmeler ve modernleşme çizgisinde konumlanan asır sonu yazarı olmasının etkisi büyüktür.

Öykünün son bölümünde insan ile insan olmayanın birbirini “anlama” tartışması yeniden gündeme gelir; geçirdikleri zamanla birlikte birbirlerini iyice anladıklarını iddia eden anlatıcı için on dört yaşında diğer insanlardan görebileceği zarardan duyduğu korku aşikâr, hayvan sevgisi ise çok daha saf ve tercih edilesidir. Son anda gelen bir zamansal sıçramayla anlatı şimdinin anlatıcının on beş-on altı yaşları olduğunu, olayların üstünden birkaç yıl geçtikten sonra bunları ayrıntılarıyla hatırladığını öğreniriz. İnsan ile kedinin öykü boyunca aktarılan pirüpak refakati ne yazık ki acı bir sonla bitmiştir; bir yaşını geçen Tosun ile sayfiyeye gittikleri yaz, anlatıcının öğretmenine öfkelenerek eve döndüğü günlerden birinde Tosun’un oyun isteğine ona tekme atarak cevap veren anlatıcı yüzünden kedi “iki arşın” öteye fırlar. Bu tekmenin ardından Tosun’un bakışıyla karşılaşan anlatıcı o bakışta ve kedinin “feryatla inleminde” asla unutulamayacak bir sitem görür ve duyar. Tosun bu tekmenin ardından kaçır ve üç gün boyunca ortalıkta görülmez. Her ne kadar anlatıcı kendini affettirmek istese de kediden haber alınmaz. Üç günün sonunda Tosun’dan gelen haber “deniz hamamına düşmüş ve boğulmuş” olduğudur. “Bu bir kaza mıydı? Zannetmem. Bu bir intihara benziyordu. Biçare Tosun! İnsanların muhabbetine itimat edilemeyeceğine acı bir tecrübeden sonra mutlaka artık yaşamamak istemiş olacak...” (68). Metnin kapanışı, şiddetin getirdiği yıkımla ve bir kediye intihar edebilme kudretini teslim edecek kadar radikal bir perspektifte gerçekleşir. Öykü boyunca anlatıcı insanlarla kurduğu güvensiz ilişkilere ikame ettiği kedi dostluğunu anlatır ve kurdukları dostluğun bu kez kendi insanlığından, dolayısıyla zulmünden kaynaklanan bir sona götürdüğünü fark ederek anlatısını sonlandırır.

Cinsiyetlendirilen “Kedi”ler, Hayvansılaştırılan Kadınlar

Hanımlara Mahsus Gazete'nin 11 Haziran 1908 tarihli 34. sayısında yer almış bu imzasız kurmaca dışı metinde kedilerin ırklarına, fiziksel ve ruhsal özelliklerine ve insanlarla ilişkilerine dair açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Yazar daha ilk cümlede kedileri “hayvanat-ı ehliye” yani “evcilleşmiş hayvanlar” olarak tarifleyerek sanki kendiliğinden bir “evcilleşme” gerçekleşmiş gibi evcilleştirme sürecindeki insan dahiliyetini görünmezleştirir. Kedileri, insanlarla yakın temasta bulunan evcil hayvanların arasındaki “en sevimli” tür ilan ederek bu “sevimmiliğin” katmanlarını açar. Bulunduğu şehirde, yüksek ihtimalle İstanbul’da kedisiz ev yok denecek kadar azdır. Kedileri şefkatle okşayarak besleyen “bazı küçük hanımlar” vurgusuyla açılan metin, yalnızca küçük hanımlarca değil “çoğunlukla” hanım ve beyefendiler tarafından da iltifat görürler. Metnin ilk paragrafı itibarıyla şefkatin, sevimliliğin, okşamaların tıpkı Samipaşazade Sezai’nin “Kediler”inde olduğu gibi cinsiyetlendirildiğini ve yaşla ilişkilendirildiğini görürüz. Böylece insanların sevgisine mazhar olmuş kedilerin bakımında kadınların, çocukların ve yaşlıların rolü vurgulanarak metne başlanmış olur. “Kediler” ve “Eski Bir Refik” öykülerinin kullandığı insan-hayvan refakati kodları “Kedi” metni için de geçerlidir.

Ardından kedilerin evcil ve yabani olarak iki cinse ayrıldığı bilgisiyle ilerleyen metinde kedi cinsleri arasındaki farklar açıklanarak yabani kedilerin sayısındaki azalmaya, türdeki yok oluşa dikkat çekilir. Yazar, doğa tarihçilerinden Buffon’a referansla “Kedi ancak mazarratı daha ziyade olan diğer bir hayvana karşı beslenmesi taht-ı lüzumda olan bir hayvandır” (254) diyerek kedilerin insanların ihtiyaçlarını karşılayan, insanların yaşam alanına zarar veren öteki hayvanları öldürebileceği takdirde beslenmesini elzem gören bir yaklaşım benimser. Dolayısıyla kedilerin insanların yaşam alanındaki varlığı ancak insana yararlı bir hâl ortaya çıkardığında meşru kabul edilir. “[M]ekânı kapalı, sınırları belli bir toprak parçası olarak değil, topolojik ilişkileri bağlamında ele almaya” çalıştığı yazısında Sezai Ozan Zeybek, tıpkı insanlara yararları doğrultusunda ve bu vesileyle beslenmesi meşru görülen kediler gibi, insanlar için yararlı işlevleri uyarınca bakım verilen köpekleri anlatır.¹⁰ Çöpleri öğütürük “bir tür belediyeçilik hizmeti veren”, mahalleye yabancı olanla mahalleliyi birbirinden ayırarak bekçilik yapan bu köpekler, 17. yüzyılın başlarına kadar evlere alınmaksızın sokak sakinleri olarak kabul görür, mahallelilerce korunur.¹¹ Derlemede yer alan bu imzasız metinde de yazar, cümlesinin devamında kedileri övmekten, onları “zarif, nazik, mahir, temiz” hayvanlar olarak nitelenmekten kaçınmaz. “Eski Bir Refik” öyküsündeki antropomorfik öğelerin görüldüğü bu metinde de, kedilerin

10 Sezai Ozan Zeybek, “İstanbul’un Yuttukları ve Kustukları: Köpekler ve Nesnelere Üzerinden İstanbul Tahlili,” *Yeni İstanbul Çalışmaları*, haz. A. B. Candan ve C. Özbay (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 268.

11 Zeybek, *Yeni İstanbul Çalışmaları*, 269.

temel varoluş amacı insanın hayatını kolaylaştırmak, insanların yaşamına katkı sağlamak olarak belirlenir.

Yazarın kedileri evcil ve yabancı olarak tasnif etmek, evcilleştirilmişleri kendi içinde sınıflandırmak ve “doğru bilinen yanlışlar”ı düzeltmek gibi bir misyon edindiğini görürüz. Bilgilerin ardından kedi-insan sosyalleşmesine dair dönemin anlayışına okurunu yaklaştıracak bir açılım yapar:

Kedi beslemek ve yetiştirmek Avrupa’da ve bilhassa İngiltere’de moda hükmüne girmiştir. Birçok kimseler para kazanmak için güzel kedileri yetiştirip bunları meraklılarına mümkün mertebe yüksek fiyatla satmaktadırlar. Londra civarında kedi haraları mevcut olup bunların en meşhûrlarını ziyaret eden birisi bu gibi müessesatta senevî on bin frank radesinde bir kazanç hâsıl olduğunu beyan ediyor. (254)

Yazara göre modayı takip etmek, görece Avrupalılaşmak, kültürel olduğu kadar ekonomik sermayeye erişebilmek ancak kedi beslemek ve yetiştirmekle mümkün görünür. Dönemin insanmerkezci modern bakışının parçası olarak görülebilecek bu tavırda, kamusal alanda var olabilmenin, modern dünyada kendine yer bulmanın kodları gizlidir. Ankara kedilerinden Habeş kedisine, Çin’den yahut Japonya’dan getirilen kedilere kadar pek çok cins hayvan alıp satılarak üzerlerinden para kazanılan metalara dönüşmüştür. Renklerine göre kıymetleri biçilen hayvanlarla ilişkinin çok yönlülüğü metin boyunca vurgulansa da odakta kediler üzerinden insanların edindiği faydalar, getiriler vd. bulunur. Metnin sonunda yazar kedilerle kurulan samimi ilişkilerde temkinli olmayı salık verir; bebeklerle kedilerin aynı odada bulunmamasını, kedilerin sevimli oldukları ölçüde tehlikeli de olabilecekleri için kendilerine dikkat edilmesi gerektiğini öğütleyerek tavsiyelerini ve kısa metnini sonlandırır. Samipaşazade Seza-i’nin öyküsünde kedilerle insanlar arasındaki çekişmeler, tercihler, seçimler odakta; Halid Ziya’nın kurmacasında bakım verme teması, refakat ve şiddet merkezde iken bu kısa metinde insanın yararının odakta olduğu, insanla kedi arasındaki etkileşimde gözetilmesi gereken temel canlının insan olduğu vurgusu baskındır.

Anlaşmanın Sınırlarında “Kedim”

İmzasız “Kedi” ile aynı sene, 1908’de Fatma Münire tarafından *Mehasin* dergisinin Aralık tarihli 4. sayısında yayımlanmış “Kedim” ise yaşlı bir kişinin camın ardından kar yağışını izlemesiyle, izlediği karın içinde bakışını bir mezara yöneltmesiyle açılır. Mezara yavaş yavaş odaklanan anlatıcının bakışı, bir belirsizlik tasvirinin ardından gelen belirlenme, hatırlama, anlama hâliyle ilerleyerek anlatıcının yıllar önce kaybettiği “minimini” kedisinin çıkıp geldiğinin, “işte geldim” deyişinin hayali ile sürer. Anlatıcı tüm hassasiyetiyle ağlamak ister:

Çünkü bilmezsiniz onu ne kadar severdim. O benim bütün çocukluğumun yalnızlıklarına bir refik-i samimi olmuş, beni ondan ziyade kimse sevmemişti. Evet onun şu yeşil ve haredar gözlerinden ben bütün bu muhabbeti bütün vuzuhuyla görüyordum. Onun bana öyle

bir yetimiyet-i mazlumaneyle sokuluşları, o seyyal ve yeşil gözleriyle bana o kadar tatlı bakışları olurdu ki onun minimini ruhunda yaşadığımı hissederdim (94).

Anlatıcı bu bölümle birlikte kedisine kurduğu ikili ilişkinin biricikliğine, özel oluşuna, kimse tarafından anlaşılamayacağını düşündüğü kıymetine dair doğrudan kediyeye ses vererek, – artık yaşamayan – insan dışı bir canlının adına/yerine konuşarak yer verir. Hep bir “sanki”nin ardından, adını vermediği, “kedin” olarak metne adını veren ve metin içinde de bu hâliyle geçen kedisinden onun dilini anlayabiliyormuş, o dili konuşabiliyormuş gibi bahseder; tıpkı “Eski Bir Refik”te olduğu gibi burada da anlaşma, kedi dilinin insan diline tercümesinin mümkünlüğü görünür kılınır. Kedinin hanımından istediği karnını doyurması, ona bakım vermesi, onu sevmesi, kendisinin varlığını unutmamasıdır. Ancak hanımının meşguliyetleri kedinin gözünde, esasında hanımın kedinin gözleriyle kendisine bakmasında ortaya çıkar ki “minimini ruhu” çeşitli meşguliyetlerin endişesi altındadır.

“Benim minimini Hanımcığım,” derdi, “bilir misin ki karnım aç...” ve sonra anlatırdı.

“Oh, işte bazen unutuveriyorsun. Bazen şu minimini ruhunda bilmem nasıl samimi bir meşguliyetin zill-i endişesi olur ki beni düşünmek istemiyorsun ve o vakit ben korkuyor, sana bir şey söyleyemiyorum. Zannediyorum ki, bir şey söyleyiverirsem birden sen benim kulaklarımdan tutacak döveceksin... Evet bütün ötekiler gibi sen de artık beni hiç sevmeyeceksin. Halbuki aç kalkmamak, biraz doymak için buna ne kadar muhtacım bilsen... Eğer sen de sevmezsen, eğer sen de beni birden sevmeyiverirsen” (94).

Alıntıdan görülebileceği gibi anlatıcı karakter, “kedinin hanımı” kendi tereddütlerini, endişelerini, çeşitli korkularını kedisine atfederek onun dilinden, onun bakışından ve hareketlerinden anlaşılır kılmaya, insan diline tercüme etmeye çalışır. Kediyeye arasındaki bu anlaşma, bakım verme, besleme, sevgi gösterme, güvenli alan yaratma anlaşmasında hanım, metnin insanı kendi “üstünlüğünü” tartışmaya açmaksızın kabullenmiş gibidir. Ne zaman ki kedisinde bir hastalık husule gelir, o vakit kediyeye kurtaramadığını, onun için yapabileceği bir şey olmadığını, çaresizliğini ve beraberinde “üstün olamayışını” kabullenir. “Çünkü işte nokta-i dimağında bir katiyet-i hayaliye var ki ben hayatta şu sahibesini ağlatmamak için gizli bir köşenin gölgeliklerinde ölen bir kedi kadar bile mesut olamayacağım” (95).

Fatma Münire'nin bu kısa öyküsünde kedinin insan tarafından bakım gören, beslenen, insana “muhtaç” hâli sıklıkla vurgulanmıştır ancak bu muhtaciyet karşılıklı ve birbirine dönüşür şekildedir. İnsanın insan olmayana mutlak üstünlüğü imkânsız kılınır. Anlatıcının kaybettiği kedisine âdeta “mazlum bir yetim” gibi “sahibesine” sokulan, “tatlı” ancak ihtiyaç hâlindeki bakışlarını insanından kaçırmayan bir canlı olmasına ve anlatıcı sıklıkla “minimini” kelimesini kedi için kullanmasına rağmen kedinin de kendisine “minimini Hanımcığım” diye seslendiğini düşünür. Kedi insana muhtaçtır ancak insan da kedinin eşliğiyle, dostluğuyla “ruh saadeti”ni yaşayabilir. Kedi hayattayken anlatıcının yer yer unuttuğu, ihtimam göstermediği, ihmal ettiği bir canlı iken hastalanıp ölmesinin ardından insanın aciziyeti açığa çıkar. Çocukluğun, kedi için bir şey yapamamanın, hastalığı ortadan kaldıracak çareyi üretememenin

çaresizliğiyle baş başa kalan anlatıcı, kedinin belirsiz hastalığından şefkat dilenir ancak “bu maraz-ı müphem ne kadar hain zalimdi ki çocukluğumun o hararetle ve mebzul gözyaşlarına bile acımıyordu” diyerek kedisinin ölümü yalnızca seyretmek zorunda kalır (95). Hastalıktan ölen bir kedinin ardından hissedilenler nedir, birlikte yaşanan hayvanın kaybının yası tutulabilir mi? Kayıp geri dönülemez bir şekilde insanın mutluluğuna gölge düşürmüş, insanın varsaydığı üstünlük yanılgısını ortaya çıkarmıştır.

Kediler Konuşabilir mi? “Zarafet ile Tekir”

Boşboğaz ile Güllabi dergisinin Aralık sayısında, “Kedi” ve “Kedim” ile aynı sene, 1908 yılında yayımlanmış ve derlemeden seçilmiş son öykü, Servet-i Fünûn dışında konumlanan Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “Zarafet ile Tekir”i ise bir kedinin mırıltılarıyla ve kedi-insan diyaloguyla, Tekir ve Zarafet isimli iki metin kişisiyle başlar; kedinin mırıltısına cevap veren insanın kediyi “utanmaz, düzenbaz” olarak nitelemesiyle ilerler. Hikâyede kediyi insan özellikleri yüklenerek kişileştirmeci bir anlayışla süren diyaloga dahil olan kalfa, Zarafet’in kediyi konuşmasını yargılayıp kedi “kısmı”yla konuşmayı tuhaf bulduğu kadar kedinin Zarafet tarafından “utanmazlık”la yargılanmasını da garipsir. Zarafet o esnada soylu ile soysuz kediler arasında bir ayırım, hiyerarşi kurmakla meşguldür.

“Ne o Zarafet, yine Tekir’le mi konuşuyorsun?”

“Nesini konuşacaktım? O musibetle, o utanmaz Tekir’len!”

“Aaa hiç bunu da duymadım. Kedi kısmı utanmak bilir mi ayol... Bir yaşına daha girdim.”

“Niçin bilmeyecektim? Soy[lu] kedi pekâlâ utanmasını da bilir, arlanmasını da ama bu soysuz...” (27).

Cins adı tekirin özel isim olarak seçildiği adlandırmada Tekir soysuz, haber taşıyan, dedikoducu ve hilekâr vb. özelliklerle tanıtılır. Konuşamayan ama aslında iletişime aracılık eden bir canlıdır. Zarafet’in evinin karşısındaki evlerde yaşayan oğlanla kızın arasındaki haberleşmeyi Tekir sağlar. “Oğlan bu kediyi tuttu. Bir mektup yazdı. Bezle bu kedinin boynuna bağladı. Okşadı Sevdi. Kulağına dedi ki: ‘Bu mektubu sen karşıki Huriye Hanım’a götür. Sana ciğer alırım,’ dedi” (28). Tekir mektubu sahibine iletir, karşılığında yazılmış mektubu da aynı istikamette geriye getirir. Zarafet ise bunu “oğlanın evindeki Menekşe”den öğrenir. Haber taşıma ağının bir parçası olmakla kediyi suçlarken kendisi de bir başka haberleşme ağının parçası hâline gelmiştir. Menekşe’den aldığı “dedikodu”yu kalfaya aktarırken kendisi de Tekir’le aynı pozisyonu paylaşır. Ancak Tekir soysuzlar kümesine dahil edilirken Zarafet soysuzu tespit etme hakkını kendinde bulanlardan olur. İnsan, konuşarak, adlandırarak, tespit ve tasnif ederek üstünlüğünü perçinlerken insan olmayanın davranışını, neredeyse aynı davranış dahi olsa, farklandırarak kendinden ayırır. İronisi oldukça güçlü bu kısa

öykünün temelinde, kedilerin de insanlar “gibi” ya da tam tersi insanların da kediler gibi soylular ve soysuzları barındırdığı, kendi çıkarları için davranış geliştirmekte mahir oldukları anlayışı yatar. Öyküde; tıpkı aynı eve, aileye, toplumsal koşullara doğmuş insanların genetik kodlarıyla çevresel faktörlerin birleşmesinin ardından bambaşka karakter özellikleri kazanması gibi doğumdan itibaren kediler de yaşadıkları çevreye uyumlanarak farklı karakter özellikleri sergiler. Bu yönüyle toplumsal inşacı diyebileceğimiz bir anlayışın nüveleri Gürpınar’ın hikâyesinde gömülüdür. İnsan olmayan ötekini kişileştirme ve benzetme yoluyla “insanlaştırmaya” çalışan, bir yandan da insanın hayvanlığını ona geri teslim eden öykü; ilişkilenedeki karşılıklılığı edebiyat düzleminde ve çok kısa bir hikâyede kurması bakımından güçlü ve ironiktir.

Seçilmiş bu beş metni ortaklaştıran tonlarda insanın insan olmayan karşısında örtük ya da açık üstünlüğü kabulü türlü biçimlerde sarsılır. Metinlerde adlandırma, hitap etme, kurallar koyma, bakım verme vd. insandan insan olmayana doğru çizilen çerçevelerin altı anlatıların girift anlarında oyularak kedilerin seçilmiş edebi temsillerdeki çok çeşitli varoluş tarzları görünür hâle gelir. Fatih Altuğ’un ifade ettiği üzere “[i]nsanla kedinin karşılaştığı çeşitli halleri anlatan yazarlar, bu ilişkinin ve karşılaşmaların sosyal, maddi, manevi ve türsel vechelerini gözler önüne seren metinler ortaya koy[arlar]” (9). Birbirine ihtiyaç duyan, birbirinden sorumlu olan, birbirine bakım ve emek verirken sevgiyi, şefkati, sorumluluğu karşılıklı eyleyen canlılar arasında birden çok bağlantı mümkün kılınır. Bu noktada Sara Ahmed’in “karşılaşma” kavramsallaştırması anlamlıdır. Sara Ahmed’e göre “karşılaşma” (*encounter*) “sürpriz ve çatışmayı içeren bir buluşma”yı ifade etmektedir.¹² Kimliklerin kuruluşu, ben’in ve biz’in kuruluşu, bu sürprizli ve çatışmalı anlarda (insan-insan olmayan) öteki ile karşılaşarak mümkün olmaktadır. Her ne kadar Ahmed “karşılaşma”yı insan ile insan dışı canlılar arasında değil insanın yabancı, tuhaf, öteki insan ile karşılaşması olarak düşünse de karşılaşmaların belirlenemezliği, sabitliğe gelmeyişi hayvan-öteki ile insanın ilişkilerini düşündürür. Öteki, “dışarıda” olmakla kolaylıkla tariflenemeyen, dışarıda sürgün edilemeyen, karşılaşılan öteki’nden de ayrılamayan bir ötekidir, öznedir. Karşılaşmanın varlığı her daim; varlık sorusunu, kimlerin karşılaşacağı sorusunu önceler. Seçilmiş metinler Sara Ahmed’de ifadesini bulan bu sürprizli ve çatışmalı karşılaşmaların coğrafyasıdır, âmindir, imkânıdır. Önce gelen karşılaşmadır; kimlerin ne koşullarda karşılaşacağı, karşılaşmanın bizatihi kendisini takip eder. Oldukça yapılandırılmış ilişkilerle başlayan beş metinde de, kurmaca ve kurmaca dışı insanlarla insan olmayanların sürprizli karşılaşmaları önceden kestirilemeyen, verili olmayan, dinamik ilişkilenmeleri, sürekli dönüşümleri mümkün kılar.

12 Sara Ahmed, *Strange Encounters* (New York: Routledge, 2000), 7.

Dergiden Seçilmiş Bölümlerde Kediler ve İnsan Dışı Canlılar

Buraya kadar *Geçmiş Zaman Kedileri* içinde yer alan, ilk sayısı 27 Mart 1891’de neşredilen¹³ *Servet-i Fünûn* dergisinin çıktığı yılları kapsayan ve dergiden sonraki dönemde de üretilen metinlerde insanlarla kedilerin eşlik ve çatışma ilişkilerine odaklandım. Bu son bölümde ise, dergiden translitere edilmiş parçalarda “kedi”, “hayvan”, “tabiat”, “doğa” vd. anahtar sözcüklerle yapılmış aramalar sonucunda ortaya çıkan metinlerle derginin içinde ve döneminde görünür olan anlayışı ortaya koymaya çalışacağım.¹⁴ Akli önceleyen, merkezileştiren; insanı hayvandan ayıran yegâne melekenin akıl olduğunu vurgulayan anlayışın dergideki karşılıkları ile derlemedeki metinlerin karmaşık ve çok bağlantılı ilişkisini göstermeyi amaçlıyorum. Bu ilişkiler, Zeynep Uysal’ın ifadesiyle “Osmanlı’da sadece edebiyatın değil, dünya algısının da değiştiği” “fin de siecle”/asır sonu olarak kabul edilen 19. yüzyılın sonundaki kapanış ve yeni başlangıçların eşliğinde konumlanmaktadır.¹⁵ Transliterasyonu gerçekleştirilmiş bölümlerde “kedi” anahtar sözcüğüne karşılık çıktıkların az olması sebebiyle, insanlarla hayvanların etkileşimini doğa-kültür odağında düşünmek tartışmamı daha verimli kıldığından insanların insan dışı canlılarla ilişkisini genişleterek anlamlandırmaya çalışıyorum.

Ali Ekrem Bolayır’ın müstear isimlerinden Ayın Nadir olarak kaleme aldığı “Telif Edebiyat Eleştirisi” kategorisinde yer alan 274. sayıdaki “Şiir Nedir?” yazısında verdiği şiir tartışması, bugün de oldukça aşına olduğumuz sorular etrafında kuruludur. Neyin şiir(den) sayılıp sayılamayacağı, “doğal” güzelliklerde mevcut olanın, başlı başına güzel olanın şiire eşitlenmesi, şiirin güzel duygulanımlara vesile olan araç olması gibi tartışmaları içeren yazıda hayvanlar doğanın bir parçası kabul edilmiş, onların hareketlerinin de şiirin bir parçası olarak ele alınabileceği iddia edilmiştir.

Ancak şiiri mutlak-ı ma’âlî ve mahâsine hasr etmek neden lazım gelsin? Bir kuşun yuvasını yapması, bir hayvanın yavrusunu büyütmesi, bir horozun yiyecek bir şey bulur bulmaz hemen tavukları çağırıp itâm etmek istemesi gibi daima görülen, bilinen şeyler birer şiirdir. Bir kuru yaprakta güzellik bulunmasa bile bir şiir his olunur: hatta gözle görülmek mümkün olmayan huveynat-ı hurdebininin hareket-ı kasriyyesinde bile bir şiir mündemiçtir. Hülâsa mevcudat ve harekâtın hepsi birer şiirdir ki bu itibar ile şiirin tahdid ve tarifi kabil olamaz.

Ayın Nadir daha tartışmasının başında şiirin güzel olanla bir tutulması gerektiği fikrinde ısrarcı olmaz; düşüncesini çeşitlendirerek şiiri tanımlayıp çerçevelemenin mümkün olmadığını iddia eder. İddiasını güçlendirmek üzere başvurduğu doğa ve hayvan fikri, doğrudan kedilerden örnek vermese de dikkat çekicidir çünkü şiiri

13 Kübra Andı, “Servet-i Fünûn Mecmuası”, *Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I* içinde, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2006, 533.

14 <http://www.servetifunundergisi.com/sayilar/>

15 Zeynep Uysal, *Metruk Ev: Halit Ziya Romanında Modern Osmanlı Bireyi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 23.

kültürel alanla sınırlamak istemezken doğaya bakışı şiirin alanına dahil eder. Yalnızca yüce duygular uyandıran, göze hitap eden, göze güzel gelen şeylere şiir demek Nadir'e göre eksik ve yetersiz kaldığından; hayvanların gündelik alışkanlıklarını sürdürmesi, hayatta kalma çabaları, aralarındaki aile ilişkileri yani "doğal yaşamları" da "birer şiirdir". Hatta mikroplarda, gözle görülemeyecek denli küçük hayvanatın hareketlerinde dahi şiiri görmek ve bulmak mümkündür. Tabii bahsi geçen insan olmayanlar Nadir'e göre güzelliği, edebi estetiği kuran, nadiren karşılaşılabilecek öğeler değil "şiir hissini" veren, alıcının duygulanımında şiire dönüşebilecek oluşlardır. Kediler, kuşlar, horozlar, tavuklar, insan dışı canlılar, hatta yapraklar, gözle görülemeyen mikroorganizmalar dahi oluş, dönüşüm ve hareketlerinde şiiri taşır. Dolayısıyla insan özne, bakışını şefkatle yönelttiği takdirde varlığı temsil edebilir.

Mikroplar ve hayvanlarla ilgili benzer bir bakış açısına, Mahmut Sadık'ta rastlamak ise mümkün görünmemektedir. Derginin en önemli tür ve üslup biçimlerinden birini oluşturan serilerinden "Musahabe-i Fenniye"lerin önde gelen yazarlarından Mahmut Sadık'ın 365. sayıdaki miladi takvimle 10 Mart 1898 tarihli yazısının odağında "renkler" vardır ancak Sadık renklerden ve tabiattan bahsederken elbette hayvanları unutmaz. Yazısı boyunca Richard Holmes'un "romantik bilim" kavramsallaştırmasına uygun düşecek şekilde öznellik ideali ile nesnellik idealini/iddialarını buluşturarak okurunun merakını canlı tutar.¹⁶ Romantizm ile bilimselliği birbirine zıt ve düşman olarak konumlandırmayan, ikisini birbirini dışlayan karşıt paradigmalara gibi düşünmek yerine romantizmle bilimsellik arasındaki geçişliliği vurgulayan Holmes, Aydınlanmacı zihniyetin karşısında romantiklerin pozisyonunu, açtıkları imkânları tartışır. Mahmut Sadık da modernliğin merak uyandırdığı kadar tekensizlik yaratan, karşısında insanı güçsüz kılan, korkutan ve doğayı kontrol altına alınması gereken bir bilinmezlik olarak gören bir dönemde üretmeye çalışır. Asır sonundaki bu dönüşümün şahidi ve öznesi olarak metnini sohbet havasında sürdürürken okurunun modernleştirme ve bilgilendirme amacından ise vazgeçmez. Tabiatı romantik bir ufuktan anlatır ve güzellerken onun olası zararlarına karşı muhatabını uyarmayı ihmal etmez. Bu noktada topraktan gelebilecek hastalıkları işaret eder. İçinden geçtiğimiz Covid-19 süreciyle benzer şekilde yüzyıl sonunun pandemisi de vebadır ve "mikrop"un keşfi veba tartışmalarını hareketlendirmiştir. Sadık burada bilimsel bilginin yetersiz olduğu dönemle içinde buldukları dönemin farkını şöyle ortaya koyar:

Bundan evvel illetin farelerden zuhura geldiği ve bunlar vasıtasıyla öteye beriye nakledildiğini söylüyordu. Fakat bu defa erbab-ı tedkik bu mebaide vebanın bu derece kesbi-şiddet etmesine maymunların sebep olduğunu ileri sürüyorlar. Bu hayvanlar bizim kediler gibi evden eve, damdan dama dolaşırlarmış. Halkın bu hayvanlara hürmet-i mahsusası bulunduğu için bunları rencide eden, keyiflerine karışan olmazmış. Maymunlar her deliğe baş soktukları için etrafı bütün veba mikroplarıyla bulaştırmışlar, illetin böyle şiddetle

16 Richard Holmes, "Önsöz," *Merak Çağı: Romantik Dönem Kuşağı Bilimin Güzelliği ve Dehşetini Nasıl keşfetti?*, çev. Mehmet Doğan (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2017), 14.

zuhuruna sebep olmuşlar... Bu da gösteriyor ki hayvanların küçüklerinden de büyüklerinden de ihtiraz etmeli. (7)

Görüldüğü gibi hayvanlar Sadık'ın yazısının vurucu sonunda birer düşman olarak işaretlenmiştir. İnsanların yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi, büyük-küçük ayırmadan hayvanlarla temasını en aza indirgemesine, onlardan korunup sakınmasına bağlıdır. Önceden farelerin taşıdığı düşünülen vebanın maymunlarca bulaştırıldığı “erbap-ı tedkik” tarafından ortaya koyulduğuna göre, maymunlara tanınan özgürlük alanı kısıtlanmalı, kısıtlanamıyorsa da onlardan uzak durulmalıdır. Sadık, “bizim kediler gibi” derken Hindistan ile Osmanlı coğrafyaları arasındaki benzerlikleri, farklı cinslerdeki hayvanların ortak davranışları ve insan-hayvan etkileşimi üzerinden kurar. “Bizim” sözcüğünün seçilmesiyle “bizim kediler”in okurda uyandırabileceği muhtemel şefkat; ötekini, yabancıyı, Sara Ahmed’in vurguladığı üzere “mahlukatı” aşına kılar, potansiyel “tehlike”sini azaltır ya da yok eder. Sadık'ın cümlelerinde okura bir ihtar da yatmaktadır; sevilen, bakım verilen, birlikte yaşanan hayvanların taşıdığı “henüz” bilinmeyen hastalıklar olabileceği gibi bunun kanıtlanmış, bilimsel olarak ortaya konmuş olanları da mevcut olduğuna göre, onlardan uzak durmakta, insan hayatının devamlılığı için insan dışı canlılara mesafeli olmakta fayda vardır. Her şeyin insan ve insana hizmet etmek için var olduğuna inanan insanmerkezci-tür-cü anlayış bu ihtarda gizlidir. Fayda gördüğü hayvanı besleyen, onunla yaşayan, varlığına “müsaade eden”, alan yaratan insan, insan olmayandan zarar görme ihtimalinde şiddetini açığa koyar. Birlikte yaşamın kodları insan için tehlike ânında insan dışı canlıların salt birer nesne olarak görülebileceği hiyerarşileri içerir; böylece insan üstün özne konumunda ayrıcalıklarını muhafaza eder, kendisi için “gerektiğinde” yahut keyfi şekillerde ötekinin bedenini istismar ve sınırlarını ihlal etme “hak”kını saklı tutar.

“Fen Altkategorisi” ile 547. sayıda yer alan Yahya Halid'in yazısı ise biyoloji bilimine odaklanarak insan yaşamında hücrelerin yerini tartışır. Halid'e göre toplumsallaşan insanlar nasıl ki yalnızca kendi çıkarları için hareket edemezler ve birbirinin yararını gözetmek zorunda kalırlarsa hücreler de topluluk kurallarına, koşullarına göre hareket etmekle yükümlü ve buna programlıdır. Hücreler bir araya gelmeleriyle tekil olarak sahip olduklarının önemli bir kısmını kaybederler ancak bu bir aradalıklarının sağladığı faydalar için gereklidir. Kendi tekilliğinden kaybettikleri, organizmanın yararı için gerekli ve görece değersizdir. Hücreden dokuya, dokudan organa, sisteme ve organizmaya doğru “mahlukat-ı uzviye silsilesinde yukarı çıkıldıkça kaybedilen hukukun miktarı” ve beraberinde parçaların ilişkisellikleri artar. Bir arada yaşamının temel şartının kendi çıkarlarından vazgeçmek olduğunu vurgulayan yazısında Halid, hem insanlarla hücreler hem de toplumsallıkla biyoloji arasında kurduğu analogilerle ikili karşıtlıkları yeniden üretir. Bireysel varoluşunu sürdürmenin koşulunun toplu(m) olarak, organik olarak yaşayabilmek olduğunu öne sürdüğü yazısında ilişkilene, “rabita”, birbirinin ve “küllün yaşayabilmesi” için feda önemli hâle gelir.

Silsilede biraz tesaud ile nebatat ve hayvanattan – revabıt-i içtimaiye hususunda nebatata muadil olan – “batını lamia”nın en aşağı efradı nazar-ı dikkate alınırsa revabıtın daha kavi olduğu görülür. Protistlerde hücre, komşularından ayrıldığı halde yalnız yaşayabiliyordu. Nebatatta bu kabil değildir. Bir hücre bulunduğu nesicden ayrılınca hayatta kalmaz. Fakat bu rabitanın derecesi hayvanattaki kadar da değildir. Çünkü nebatatta birkaç hücre birden ayrılırsa – birkaçı birlikte olmak şartıyla – yine yaşayabilirler. “Vohting” [Vohting] bir yaprağı kıyarak bu suretle ayırdığı küçük parçalardan bütün bir nebat istihsal etmiştir. Batını alâmiyadan olan bir “ibharatü’l-bahri”de birkaç parçaya ayrılırsa her parça yaşamakta devam eder.

Yukarıdaki alıntı, Halid’in kısa yazısının son paragrafını oluşturur. Yazının sonuna kadar insanlar ile insanı ve insan dışı hayvanları oluşturan hücreleri benzerlik ilişkisi üzerinden okuyan Halid bu son bölümde hücreyi yapan en küçük birimden bitkiler âlemine de geçiş yaparak mukayesesini kuvvetlendirir. İnsan, hayvan ve bitki arasında, asır sonu bilim ve edebiyatında güçlü bir şekilde ortaya konan hiyerarşiyi pekiştirir. Her bir hücrenin, varlığın tekillikini, duyumsama kapasitesini ve faillikini görünmezleştirerek bütünü, toplumun, organizmanın yararına daha küçük, daha az kompleks, daha güçsüz olanı feda etmek gerektiğini savunur. Yaprakların, bitkilerin hücresel yapısının parçalara ayrılma dahi bütüne vereceği zararın az olabileceğini iddia ederken daha gelişmiş canlılara, hayvanlara ve nihayetinde insanlara geldiğimizde bir arada yaşamının koşulları ağırlaşır, ilişkiler ve irtibatlar artar. Dolayısıyla bilimsel yazısıyla toplumsallığa da mesaj veren Halid, birlikteliğin ve toplumsal sürekliliğin koşulu olarak birlikte hareket etmenin, kendi özgürlük alanını sınırlandırmanın, yapının menfaati ve devamı için parçaların gözden çıkarılabileceğinin altını çizerek verili değerler hiyerarşisini ve ikilikleri yeniden üretir. İnsan dışı hayvanlara odaklanan metinlerdeki ortak yaklaşımda, dergi içerisindeki bilimsel tartışmaların, musahabelerin ve edebiyatın bir şekilde insanların yaşamının devamlılığını sağlama-daki rolü dikkat çekicidir. Dergiden seçilmiş metinlerin sonuncusu, Mahmut Sadık’ın 1896 yılında 257. sayıda yayımlanan “Uhuvvet-i Beşeriye ve Mikroplar” yazısı da bu tartışmayı güçlendirir.

Yalnız menfaat-i nefsiyeye hâdim olmak ve beka-i şahsiye sa’y bulunmak kanun-ı tabiat ve musaraa-yi hayatiyeye alem vücudda hüküm süren bir kaide-i fitrat ise de has-ı hayvani, has-ı insani yekdiğerinden tefrik ve temyiz edilince bu kaidenin şumuli de tefrik ve temyiz edilmek lazım gelir.

İnsanlardan müteşekkil toplumların en temel özelliğinin yardımlaşma, birbirine destek olma, işbirliği olduğunu belirten Sadık, ilerleme ve gelişmenin koşulunun da bu yardımlaşma hâli olduğuna dikkat çeker. Yalnızca kendi çıkarlarına uygun hareket edenler insanlar değil hayvanlardır ve alıntıda da bu vurgusunu kuvvetlendirir. Çok büyük oranda insan güzellemeleriyle dolu yazısında Sadık insan-hayvan sürekliliği ve benzerliğinin değil farkların, eşitsizliklerin, insanın hayvana “üstünlüğünü” borçlu olduğu özelliklerin altını çizer. Biyoloji biliminden yararlanarak yazıda mutlak otoriter ve üstenci bir tondan muhatabına seslenir. Bu bakımdan musahabelerinden farklı olarak muhatabını harekete geçmeye çağıran, insanlığı bir arada tutan ortaklaşmaları

vurgularken onu insan harici hayvanlardan ayıran özelliklerinde ısrarcı olan bir yaklaşımı benimser.

Sonuç

19. yüzyılda bilim ve ilerleme fikri etrafında şekillenen *Servet-i Fünûn* dergisi “terakki” fikrine ve yaklaşımına odaklanırken okurunun da bu terakkinin etkin bir parçası olmasını arzularak bu doğrultuda ürünler verir. Batılı tedrisattan geçmiş yazarlardan müteşekkil dergi çevresinin ajandasında insanın gelişmesi, insan toplumlarının ilerlemesi, modernleşmesi ve Batılılaşması misyonu mevcuttur. Bunun için de çalışmam boyunca taradığım yazılarda açıkça görülür ki “kuvve-i aklıye” öne çıkarılarak insanı hayvandan ayıran temel meleke olarak akıl benimsenir. Doğal ihtiyaçlar bakımından insanlarla insan dışı canlılar her ne kadar ortaklaşa ve kaçınılmaz benzerlikler gösterse de insanmerkezci paradigma dergi bünyesinde ve dönemin yaklaşımlarında içkindir. *Geçmiş Zaman Kedileri*’nden seçilmiş örnek metinler ise edebiyat alanında üreten yazarların bir şekilde insanlarla insan harici hayvanların, özellikle hâne içinde kendisine yer bulan kedilerin insanlarla benzerliğine edebiyatın çok yönlü araçlarıyla yaklaşarak farktan çok benzerliklere, kopuştan ziyade sürekliliklere odaklanmaktadır. Benzerlik ve süreklilik ilişkilerinin seçilmiş metinlerdeki çetrefil temsilleri karşılaşma, karşılıklı anla(ş)ma ve duygulanım anlarının dil(d)e dönüşmesiyle sağlanır. Yeni bir dil arayışında ve yeni bir dönemin eşliğindeki tüm bu metinler, kendi içlerinde de insanlarla insan olmayanların ortaklaşa bir dil üretilip üretemeyeceğini sorar, sorgular.

Bir hayvanın bakışıyla başka bir insanın bakışını karşılaştırdığımızda, bu ilişki daha da açıkça ortaya çıkar. İki insan arasındaki uçurum, temel olarak dil aracılığıyla aşılır. Bu karşılaşma düşmanca olsa ve arada hiç kelime kullanılsa bile (iki kişi değişik dillerde konuşuyor da olsalar), dilin *varoluşu*, her zaman karşılıklı olmasa da en azından birinin öbürünün varlığını onaylamasını sağlar. Dil, insanların hem birbirlerini, hem de kendilerini hesaba katmalarını sağlar.¹⁷

John Berger’in vurguladığı üzere hayvanla insan arasındaki bakışların karşılaşması ve karşılaştırılmasıyla “dil”in imkânları zorlanır. Derleme ile derginin metinleri bu dar kapsamlı çalışmada yan yana getirildiğinde açıklıkla görülür ki “terakki” gibi çerçevesi oldukça kalın bir misyon çevresinde üretilmiş yazılarla dergi dışında ancak aynı toplumsal bağlamda üretilmiş metinler arasındaki fark bu bakımdan aşıkardır. Halid Ziya gibi dergideki varlığı, üretimi ve kıymeti belirgin bir yazarın seçilmiş kurmacası “Eski Bir Refik”te de görüldüğü üzere hümanist paradigma bir biçimde eğilip bükülmeye daha imkânlı kılınmıştır. Nigâr Binti Osman (Nigâr Hanım) haricinde

17 John Berger, *Hayvanlara Niçin Bakarız?*, çev. Cevat Çapan (İstanbul: Delidolu, 2017), 21.

dergide kendine yer bulamayan kadın yazarların metinleri benzer şekilde, insanlarla hayvanların karşılaşmalarına odaklanıldığında oldukça katmanlı tartışmaları mümkün kılar. Dönemin insan aklına, insanın kültürel inşalarına, nihayetinde üretimin merkezinde olduğu anlayışa dergi dışı alandan uygulanan altını oyma vesilesiyle insanlarla insan harici hayvanların karşılaşmaları eşlik, dostluk, düşmanlık, savaş, çelişki, çatışma vd. katmanlı hâlleri barındıracak kadar zenginleşebilmiştir. Elbette bu sınırlı çalışmada kurmaca ve kurmaca dışı metinler özelinde edebi tür tartışmalarına değinilmedi. Seçilen metinlerin ortaklaşmaları belli parametreler gözetilerek belirlense de bu çalışma bir tür eklektizme düşme ihtimalini barındırıyor. Dolayısıyla metinlerin türüne, seçimine, sıralamasına başka türlü parametreler eşliğinde bakacak ve metinlerin diline odaklanacak okumalar bu çalışmayı zenginleştirerek asır sonundaki kırılmayı insan olmayanları merkeze taşıyan ve/yahut insanın yerleşmeye talip olduğu merkezdeki konumunu sarsan okumaları gündeme getirebilir.

Kaynakça

- “*Servet-i Fünûn* Dergisi Veri Tabanı.” Erişim tarihi 4 Ağustos 2021.
<http://www.servetifunundergisi.com/>
- Ahmed, Sara. *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*. New York: Routledge, 2000.
- Berger, John. *Hayvanlara Niçin Bakarız?*. Çeviren Cevat Çapan. İstanbul: Delidolu, 2017.
- Berman, Marshall. *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çeviren Bülent Peker, Ümit Altuğ. İstanbul: İletişim, 1994.
- Derrida, Jacques. “Hayvanlara Karşı Suç.” Erişim tarihi 1 Ağustos 2021. <https://www.eskop.com/skopbulten/pasajlar-hayvanlara-karsi-suc/2623>
- Derrida, Jacques. “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli.” Şiddetin Eleştirisi Üzerine. Hazırlayan Aykut Çelebi, Çeviren Ece Göztepe ve Zeynep Direk. İstanbul: Metis, 2010.
- Fatma, Münire. “Kedim.” *Geçmiş Zaman Kedileri: Türk Edebiyatından Kedi Metinleri (1870-1950)*. Hazırlayan Fatih Altuğ. İstanbul: Turkuvaz, 2021.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. “Zarafet ile Tekir.” *Geçmiş Zaman Kedileri: Türk Edebiyatından Kedi Metinleri (1870-1950)*. Hazırlayan Fatih Altuğ. İstanbul: Turkuvaz, 2021.
- Heymynet. “*Geçmiş Zaman Kedileri* Yazarı Fatih Altuğ ile Sohbet.” Erişim tarihi 4 Ağustos 2021. <https://www.heympet.com/gecmis-zaman-kedileri-yazari-fatih-altug-ile-sohbet/>

- Holmes, Richard. *Merak Çağı: Romantik Dönem Kuşağı Bilimin Güzelliğini ve Dehşetini Nasıl Keşfetti?*. Çevirmen Mehmet Doğan. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Samipaşazade Sezai. “Kediler.” *Geçmiş Zaman Kedileri: Türk Edebiyatından Kedi Metinleri (1870-1950)*. Hazırlayan Fatih Altuğ. İstanbul: Turkuvaz, 2021.
- Uşaklıgil, Halid Ziya. “Eski Bir Refik.” *Geçmiş Zaman Kedileri: Türk Edebiyatından Kedi Metinleri (1870-1950)*. Hazırlayan Fatih Altuğ. İstanbul: Turkuvaz, 2021.
- Uysal, Zeynep. *Metruk Ev: Halit Ziya Romanında Modern Osmanlı Bireyi*. İstanbul: İletişim, 2014.
- Zeybek, Sezai Ozan. “İstanbul’un Yuttukları ve Kustukları: Köpekler ve Nesnelere Üzerinden İstanbul Tahlili.” *Yeni İstanbul Çalışmaları*. Hazırlayan A. B. Candan, C. Özbay, İstanbul: Metis, 2014.